

DE GINECOLOGIA I D'OBSTETRÍCIA, N'HAURÍEM DE PARLAR

COL·LECCIÓ DE RECULLS LEXICogrÀFICS BERENGUER SARRIERA

Generalitat de Catalunya
**Departament de Sanitat
i Seguretat Social**

COL·LECCIÓ DE RECULLS LEXICOGRÀFICS
BERENGUER SARRIERA

13

DE GINECOLOGIA
I D'OBSTETRÍCIA,
N'HAURÍEM DE PARLAR

Barcelona, 2002

Generalitat de Catalunya
**Departament de Sanitat
i Seguretat Social**

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Casassas, Oriol

De ginecologia i d'obstetrícia, n'hauriem de parlar. – (Col·lecció de reculls lexicogràfics Beenguer Sarriera ; 13)

Inclou vocabularis castellà-català i anglès-català

ISBN 84-393-5984-5

I. Ramis i Coris, Joaquim II. Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social III. Títol IV. Col·lecció: Col·lecció de reculls lexicogràfics Beenguer Sarriera ; 13

1. Ginecologia - Terminologia 2. Obstetrícia - Terminologia 3. Català mèdic 618(038)

© Generalitat de Catalunya

Departament de Sanitat i Seguretat Social

Edita: Secretaria General

1a. edició: Barcelona, desembre de 2002

Tiratge: 9.000 exemplars

ISBN: 84-393-5984-5

Dipòsit legal: B. 46.380-2002

Coordinació editorial: Secció de Normalització Lingüística
i Secció de Publicacions de la Secretaria General

Disseny: Núria Gené

Maquetació: Gràfiques Cuscó, S.A.

Impressió: Gràfiques Cuscó, S.A.

Aquest recull lexicogràfic ha estat redactat per
Oriol Casassas,
amb la col·laboració de **Joaquim Ramis i Coris,**
de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears

Col·lecció de reculls lexicogràfics Berenguer Sarriera

«E per ço que aquest Regiment, qui tan planerament és ordonat, pusca tenir o fer profit a aquels qui no entenen latí, és vengut a plaer a la molt alta senyora dona Na Blanca, per la gràcia de Déu reyna d'Aragó, que ha manat a mi, Berenguer Sarriera, surgian, que trelat aquest libre de latí en romanç; e yo, per satisfer a son manament, són-me entramès a tresladar aquest libre.» (Del pròleg de la versió catalana del Regiment de sanitat a Jaume II, d'Arnau de Vilanova.)

ÍNDEX

■ Presentació.....	9
■ Intenció.....	13
■ Gairebé tot en un baci	17
La meravellosa polifonia	25
“ <i>Felix qui potuit rerum cognoscere causas</i> ”	33
La bona esperança	41
<i>Alba dolens</i> o blanca dolorosa?	51
■ La temporalitat	57
■ Vocabulari castellà-català	63
■ Apèndix anglès-català.....	73
■ Agraïments	77

PRESENTACIÓ

Cada cop és més senzill, més còmode i més segur emprendre un viatge i viatjar, ara per ara, no comporta riscos evidents ni privacions especials. Viatjar és, avui, gairebé una festa que ens permet fixar a la memòria uns dies i uns espais, remots o no, que fem nostres amb el goig i l'enriquiment de la descoberta personal.

Confesso que he disfrutat en endinsar-me en la lectura d'aquest llibre des de la seva inicial –i bellíssima– invitació al viatge. Una invitació feta des de la complicitat que ens porta a la capçalera del Tíber, als paisatges del jove Miquel Àngel, als xiprers solitaris dels turons de la Toscana i al cementiri de Monterchi on trobarem la *Madonna del Parto* de Piero della Francesca, principal patrimoni cultural d'aquell poble que, amb orgull, ofereix i comparteix amb tots els altres. Oriol Casassas inicia amb la contemplació de la *Madonna* el seu recorregut lèxic pel món de la ginecologia i l'obstetrícia i, d'aquesta manera, suma a l'atractiu de la matèria el gust per la lectura d'una obra ben escrita.

El referent artístic del cementiri de Monterchi i l'encertada correlació que Oriol Casassas fa entre patrimoni cultural, paisatgístic, artístic i lingüístic, m'ha suggerit, ara des de la complicitat literària, d'altres cementiris més propers. El de Sinera, a la porta del qual, acarats a la mar llatina, tindrem entre d'altres records, el d'aquells versos d'Espriu que ens diuen *Veig esplendors de mots/corcades de fosc* o que invoquen el *Senyor sant Jordi, /patró, cavaller sense por, /...salva la parla de la gent catalana*. El de Llofriu, que entre els conreus de l'Empordà, ens recordarà, potser, l'obra extensíssima que, con un àlbum de retrats de paisatges i homenots ben nostres, ens llegà en llengua catalana Josep Pla. El de Prada, que sota el

Canigó mític, sentint la conversa dels dos campanars originaris, ens farà present la memòria d'aquell Fabra que *salvava els mots de la nostra llengua*.

La llengua catalana pateix (com d'altres) un doble procés de canvi imposat per l'evolució rapidíssima de la societat que sovint no pot ni sap arribar a l'equilibri del *M'exalta el nou i m'enamora el vell*. D'una banda, les antigues activitats, els vells objectes i les tècniques ancestrals desapareixen i s'emporten amb elles, cap a l'oblit, les paraules amb les quals moltes generacions les havien designades. D'altra banda tenim a casa i a la feina centenars, potser milers, d'objectes nous que han esdevingut imprescindibles en la vida quotidiana i als quals hem d'imposar nom, cosa que sovint fem manllevant d'altres llengües més potents les denominacions originals. Encara, com que la nostra història és la que és, molts dels nostres especialistes mai no han après en català el nom de cada cosa que tenen a la mà. Finalment, els missatges esquemàtics de la publicitat i els mitjans de comunicació i el contacte entre llengües provoquen una tan forçada simplificació del llenguatge que l'aboca massa sovint a l'empobriment. És un altre viatge que gairebé no percebem: el de la nostra llengua cap al futur.

Per fer un viatge són necessàries cartes de navegar i mapes de carreteres, guies de viatges i d'hotels, horaris de trens i de vols, llibres d'art i referències de museus i, és clar, l'equipatge convenient. Per fer el viatge cap al futur, la llengua catalana necessita també equipatge i proveïments. Ha de ser coneguda per un gruix humà suficient, ensenyada a tots els catalans i estudiada amb rigor per les institucions acadèmiques apropiades. Necessita reconeixement legal i oficial. Li és imprescindible ser present a totes les activitats polítiques, administratives, econòmiques i socials. Li resulta bàsic l'ús en la creació literària, tècnica i científica, en el cinema i en els mitjans de comunicació. Li és convenient tenir garantida la presèn-

cia als nous instruments d'informació i en els sistemes de tractament de la traducció, i li cal equipament per denominar i definir els objectes nous de cada dia.

Aquest llibre és tot ell una invitació a fer el viatge de la llengua per la ruta encertada i amb l'equipament convenient. Ens fa conèixer la forma correcta en català dels termes bàsics de ginecologia i obstetrícia, ens explica l'aventura de cada mot a través dels segles i ens situa cada concepte en el seu lloc i en el seu context. Ho fa amb la saviesa de la ciència mèdica, amb el rigor de la lingüística i amb la bellesa de les paraules amb què Oriol Casassas ha tingut l'encert de redactar-lo.

Espero que la seva lectura contribueixi positivament a generar interès i seguretat en l'ús de la llengua catalana entre els metges i el personal sanitari quan tractin els temes de la seva especialitat i, també, a la tan necessària tasca d'implantació terminològica en aquest camp d'un saber tan especialitzat, però tan universal, com és el de la ginecologia.

Lluís Jou

Director general de Política Lingüística

Aneu a l'alta vall del Tíber: no us en penedireu. El riu, acabat de sortir de les entranyes del Monte Fumaiolo, fa un breu i jove recorregut per la Toscana. Aneu-hi: aquesta és la Val Tiberina de la nostra recomanació. Hi heu d'anar, sense presses, a constatar que encara hi ha paratges –en aquest món que trepida– on el temps s'ha detingut; des d'Arezzo, és a quatre passes.

Mireu: molt a prop encara de les muntanyes, el poble natal de Miquel Àngel –Caprese–, un poble ple de llum, de color, de la serena llibertat del seu ample cel i ple de la força del vent, uns elements que Miquel Àngel trobà i respirà quan nasqué i que l'acompanyaren tota la vida. Més avall, daurat, el medieval Anghiari que, cap a finals del segle XV, va veure la singular i decisiva batalla de milanesos contra florentins, que enfrontà de trenta a quaranta mil combatents i que, segons Maquiavel, ocasionà només una mort, i encara perquè el desgraciat –ell i la feixuga armadura– caigué del cavall; són els miracles de la Val Tiberina.

Però, sobretot, aneu a Monterchi. Aneu-hi de puntetes i, quan hi sigueu a prop, no alceu la veu: si no, la beatitud del paisatge –Monterchi dalt d'un benigne pujol– potser se'n ressentiria. Abans de la lleu pujada al turó, a mà esquerra, hi ha el *Cimitero*, amb l'obligada capella. Potser el guarda encarregat és a l'hort veí, collint uns enciams. Treurà la clau del fons de la faixa i us obrirà la robusta porta: un reduït, humil espai, un altaret i, al fons, el fresc de la *Madonna del Parto*. La mare de Piero della Francesca era filla de Monterchi i la *Madonna* de la capella del cementiri –com un homenatge filial– és una dona del poble, una senzilla camperola elevada a la categoria de símbol de la renovació de la vida.

Els pintors dels segles ens han deixat incomptables i memorables representacions de l'Anunciació i igualment incomptables i memorables pintures de la Verge i l'Infant. Només Piero della Francesca ens ha deixat una exaltació –emotiva exaltació– de Maria prenys. Uns àngels –un a cada costat– sostenen les cortines del baldaquí i al centre, modesta, senzilla, abstracta, recollida, amb el braç esquerre fent nansa –una actitud ben del poble– i amb el dret duent la mà a protegir el ventre, la Verge. L'evidència del seu estat de bona esperança la dóna la necessària disposició de les robes; una gonella d'un obscur blau turquesa, fluixa, descenyida i amplament oberta tot el davant de l'abdomen. Aneu a Monterchi.

Però si la *Madonna del Parto* promou sentiments d'admiració també els suscita la resolució dels monterquins davant d'un fet esdevingut no fa gaire. Diu que uns poderosos americans els proposaren d'endur-se'n temporalment el fresc a casa seva, amb la intenció d'exhibir-lo per diferents ciutats, a canvi d'una quantitat de diners que ascendia a unes deu vegades el pressupost anual del municipi. Els monterquins refusaren la proposta i deixaren que la *Madonna* continués, darrere l'altar de la capella del *Cimitero*, guardada per l'amatent home dels enciams, el de la clau a la faixa. Els monterquins no volien –ni que fos temporalment– prescindir de llur patrimoni.

Un patrimoni és integrat per un conjunt de béns, de valors, de natura diversa: ho són les obres d'art, ho són els boscos, els rius, tot el paisatge i els sers que hi viuen, ho són les tradicions i la història i ho és –forjada a través de generacions i generacions– la llengua. Abandonar el patrimoni, malmetre el patrimoni, ni és ètic, ni és estètic; els monterquins ho tingueren molt clar.

La llengua –aquesta íntima part del nostre essencial patrimoni–, per la circumstància o per l'allau de nova terminologia ha tingut problemes i, se-

gurament, tindrà encara problemes, la qual cosa no és cap llicència per a menystenir-la. La salvaguarda del patrimoni és un dels elements deures del conjunt dels ciutadans.

La modesta intenció d'aquest recull lexicogràfic és d'ajudar a fer més planera la conservació del patrimoni de mots i expressions de l'especialitat. O, si més no, vol ajudar a fer-ne memòria. I potser vol mirar de dissipar algun dubte referent a neologismes.

GAIREBÉ TOT EN UN BACÍ

A la botiga del terrissaire de Breda, l'avi ja no s'asseu al torn; les cames li flauegen i no tenen el nervi que cal per a fer girar la roda. Però, en canvi, és justament l'avi qui sap, un per un, els vells noms de les peces de terrissa. On el profà només veu càntrics, l'avi ensenya a distingir la càntera del pitxell, per exemple. I de l'estesa d'atuellis concavats que només veiem diferents per la mida, el vell terrissaire ens n'arriba a individualitzar més de dotze i, sense dubtar, ens els assenyalava amb l'antic nom que aprenqué dels pares: el bassiol i la bujola, el calder, la conca, el cossi, el gibrell i la terrina, la gibrella, la ribella i el ribell, i, encara, la bacina, la bàssia i el bací. "Fixeu-vos-hi: aquest és rodó, de poca alçària i més ample de la boca que de la base". "No, la gibrella és més alta i de base més petita" o "Justa, la peça de l'esmotxadura és el bací."

I, tot i aquesta florida terminologia, als nostres anatomistes els semblà poc escaient la traducció i, en conseqüència, ens hem quedat amb el mot llatí: la **pelvis**. Que per als francesos també és *le bassin*, per als anglesos també és *the basin*, també és *il bacino* per als italians i *das Becken* per als alemanys, mots aquests que són, en les respectives llengües, la traducció terrissaire del substantiu femení llatí *pelvis* -is.

El fet que dels òrgans femenins de la reproducció no tots –gairebé tots, això sí– estiguin situats dins el bací –volem dir dins la pelvis, perdoneu– justifica la divisió entre **òrgans genitals interns** i **òrgans genitals externs**.

En canvi, allò que costa de justificar és la vacil·lació que massa sovint s'esdevé a l'hora d'anomenar tant el conjunt format pel **cordó umbilical**, l'**amni**, la **placenta** i la

decídua com el conjunt anatòmic integrat pels **l·ligaments uterins**, les **trompes uterines** i els **ovaris**.

El primer d'aquests conjunts no pot rebre cap altre nom que el d'**annexos fetals** (o **annexos del fetus**, és clar) i el segon l'hem d'anomenar, sense cap excusa, **annexos uterins** (o també, no cal dir, **annexos de l'úter**).

Diguem encara que cada un dels elements d'aquests conjunts és un **annex**, un mot amb tant d'amor filial que, en record del seu pare llatí *annexus*, conserva la doble ena, si bé –igualment que **reflex**, **complex**, **fix** o **text**– al llarg d'un viatge de mil anys, els que van de la llengua del Laci a la nostra, es descarregà de la terminació llatina –us.

Si parlem d'un annex, d'un reflex, d'un complex i així ho deixem escrit, ben fix, sigui quin sigui el text; si per no pecar d'inconnex, cada un de nosaltres fa sistemàticament el plural d'aquests mots afegint –os, el flux d'elogis que rebrem deixarà confós i perplex més d'un dels que ens observin.

De totes maneres, un expert en aquestes disciplines pot demostrar el seu coneixement de les qüestions lingüístiques molt abans de la formació del fetus i els seus annexos. Pot, per exemple, citar correctament i accentuar adequadament els múltiples termes que entren en una succinta descripció de l'**oogènesi**.

Com que el segle XIX fa temps que ha quedat enrere, ja no és cap secret de família que tant l'**ovari** com el testicle –o les formacions embrionàries que els precedeixen– contenen els productors del corresponent **gàmeta**

—els anomenats **gonòcits**—, dels quals el del sexe femení, en un primer estadi evolutiu, rep el nom d'**oogoni** o **ooblast**. Tampoc no és cap secret que **—meiosi** va, **meiosi** ve— l'oogoni dóna lloc a l'**oòcit primari**, que passa a **oòcit secundari** per acabar, finalment, resultant-ne l'**òvul**.

Arribats en aquest punt, algú podria preguntar a què és deguda la utilització dels mots composts oogènesi, oogoni, ooblast i oòcit en comptes dels equivalents **ovogènesi, ovogoni, ovoblast i ovòcit**. I els lingüistes s'afanyarien a contestar que la primera sèrie, la dels mots que comencen amb la forma prefixada **oo—**, són preferents. Explicarien que, si és possible, és molt millor que els formants d'un mot compost tinguin el mateix origen, o tots dos grec o tots dos llatí; dirien que cada un dels segons formants dels mots citats (**—gènesi, —goni, —blast, —cit**) és d'origen grec i quan els unim a un primer formant d'origen llatí (**ovo—**) els termes resultants són —i prou pena en tenen— uns híbrids com una casa.

Els lingüistes, de segur, aprofitarien el moment per a cridar la nostra atenció sobre la **terminació del mot masculí gàmeta** i sobre la condició de **paraula plana de gonòcit, d'oòcit i de tots els mots acabats amb la forma sufixada —cit**. Explicarien que aquestes particularitats són una ben lícita conseqüència de la fidelitat a l'etimologia que observa, des de les normes fabrianes, la llengua catalana.

No és gens aventurat d'afirmar que només els esperits impertinents dissenyeixen d'aquella simple expressió que diu “quan no toca, no toca”. Així

és que l'acord serà pràcticament unànime si considerem que no correspon a aquest recull lexicogràfic l'explicació detallada que tot allò del **fol·licle primordial**, del **fol·licle de Graaf** amb, per exemple, la **zona pel·lúcida** –altrament dita **oolemma**–, allò dels **oòcits viables** detinguts en la **profase meiòtica** i de l'**òvul** que, un dia solemne, rebrà la visita d'aquella **cèl·lula**, petita, **flagel·lada** i mòbil –l'**espermatozoide**–, amb la qual es fusionarà i formarà el **zigot**.

En canvi, sí que és oportú de parlar de la **ela geminada**; el paràgraf precedent gairebé ens hi obliga. Hem dit **fol·licle**, hem dit **pel·lúcida** i **flagel·lada**, i hem dit **cèl·lula**. I hauríem pogut dir al·lèrgia, col·liri o cristal·lí. Totes aquestes paraules provenen, unes d'un mot llatí amb dues eles, unes altres d'un de grec amb dues lambdes, dobles lletres que en català han passat, en ambdós casos, a **ela geminada**; és allò de la fidelitat a l'ètim, fidelitat que, en aquesta ocasió, és compartida per l'anglès, el francès, l'italià i l'alemany.

De passada podríem comentar que el mot **espermatozou** és el resultat pretèrit d'una fantasia de coneixements poc sòlids. La seva etimologia ho delata: *sperma spermatos*, en grec, significa llavor –i fins aquí som en el bon camí–, però *zoon* vol dir animal, i això sí que ja no s'adiu amb la realitat. Una altra cosa és que per mitjà de la forma sufixada **–oide** (del grec *eidos*, forma, semblança) aclarim que la llavor, per la seva mobilitat, té l'aparença d'un animal; ningú no pot contradir-ho. Dit això, només cal que unim els tres components esmentats i ens trobem amb la paraula **espermatozoide**, que sense cap mena de dubte és la d'elecció.

Pel que fa a les diferències entre els pobles –i fins i tot si ens circumscriuim a la comparació amb els més acostats–, salta a la vista que n'hi ha de remarcables: tradicions i costums diferents, símbols i mites diferents, diferents maneres –per exemple– d'elaborar i de compondre les viandes o diferent manera de concebre –per exemple– la puntualitat, etcètera, etcètera. I, no cal dir, llengua diferent.

En canvi, les diferències anatòmiques són mínimes. És clar que, en un país, l'alçada mitjana dels habitants potser és superior a la dels d'un altre, i potser en un indret els homes i les dones són més rossos que en un altre, o potser, en alguna banda, les dones tenen el llavi superior especialment pilós; tot això no és res. D'aquelles mínimes diferències anatòmiques que hem dit, les que en el sexe femení de les nostres consultes cal, sens falta, tenir en compte són:

- just a l'inici de l'exploració, uns **llavis –majors o menors–** escrits amb la lletra **ve**. La be llatina de *labium* (com la de *abies* avet, *caballus* cavall, *gubernatio* govern, *probatio* prova o la del verb *habere* haver), en català ha passat a **ve**. De totes maneres, a l'hora de formar un mot diguem-ne savi, la llengua recorre a l'ètim i, en conseqüència, parlarem de **solc labial** i d'**espai interlabial**;
- una altra particularitat –existent entre els llavis, excepte en el cas d'**atrèsia**– és, amb la **efa** que tantes vegades el castellà ha substituït per una **hac**, la **fenedura vulvar** –el ja mencionat **espai interlabial**– limitada, pel que fa als llavis majors, per una **comissura** anterior i una de posterior, ambdues portadores d'una **doble essa**. Així mateix, disposa de **dues esses** la **fosseta** –o **fossa**, com es vulgui– **navicular**, situada davant la comissura posterior, co-

- missura que també ha rebut el nom de **forqueta vulvar**;
- en l'anomenada **ampul·la vaginal** o **volta de la vagina**, dita també **fons de sac de la vagina** o, potser més correntment, **fòrnix vaginal**, trobem algunes més de les característiques pròpies de les nostres exploracions ginecològiques; una ampul·la sempre amb **ela geminada**, una **volta** –en substitució constant de la bòveda castellana– i un fòrnix amb **accent gràfic** –a diferència del llatí *fornix fornicis*–, perquè el mot ja fa temps que ha estat incorporat al lèxic català i, per tant, s'ha de sotmetre a les regles d'accentuació de la nostra gramàtica;
 - i encara –ben veí d'aquest fòrnix– el **cèrvix** amb el seu vistós accent greu, amb un **vèrtex** que, en les dones catalanes, també és anomenat **morro de tenca** o –molt millor i molt més fi– **musell de tenca**;
 - i per acabar amb els exemples d'aquestes minúcies diferencials, una que només pot ésser explorada amb els mitjans propis de diagnòstic per la imatge: la **trompa de Fal·lopi** o **oviducte** o **salpinge** (del mot grec *salpinx salpingos*, que vol dir trompeta), amb una **ela geminada** esperant, com si fossin unes antenes, la ruptura del **fol·licle ovàric** i la consegüent aparició de l'òvul; el recollirà el **pavelló**, una formació que si bé en altres latituds diuen que té forma d'embut, entre nosaltres té –ben mirat– una gran familiaritat amb la **ve baixa**.

En un tractat d'anatomia i per elemental que fos encara hi trobaríem –és clar– l'**úter**, els **mitjans de fixació** (aponeurosis, lligaments i músculs), els òrgans erèctils (**clitoris** amb **prepuci** i **gland**, i **bulbs** de la vagina), les **glàndules annexes** i qui sap quantes estructures més. Però aquest text no té cap pretensió ni de tractat, ni de compendi.

En canvi, sí que té l'obligació d'aprofitar qualsevol ocasió per a comentar afers lingüístics. Com ara, que hem dit **músculs**, amb l'esperança que ningú no els confongui amb el **muscle**, el *shoulder* anglès, l'*hombro* castellà. De muscle només en tenim un a l'extrem de cada espatlla, mentre que els músculs ocupen pàgines i pàgines dels capítols d'una miologia.

I hem parlat d'uns **mitjans** de diagnòstic i d'uns **mitjans** de fixació, uns termes que, fins i tot en molts **medis** hospitalaris quan cal referir-se a **medis** de cultiu o **medis** de contrast –i com si no existís cap **mitjà** per a informar-se–, són motiu d'embolic i d'ensopegades.

Les històries de la fisiologia i les de l'endocrinologia no és que siguin –sobretot per als entesos– cap embolic, però –ningú no pot negar-ho– són complexes i plenes de misteris. En el capítol següent, bé haurem de mirar de parlar-ne.

LA MERAVELLOSA POLIFONIA

Diuen que la polifonia ja era practicada els primers anys de la humanitat. Els estudiosos creuen que, en aquelles comunitats primitives, brollava espontàniament i, tot i la bona voluntat que devien posar-hi, segurament el resultat tenia més l'aspecte d'un guirigall que el d'una música de bon escoltar. Les coses anaren canviant i, amb el temps, les diverses veus s'ajustaren als preceptes del contrapunt, *punctus contra punctum*, melodia contra melodia, de les quals ara l'una, ara l'altra prenen el protagonisme, cadascuna amb la seva vida, amb la seva funció, amb la seva bellesa.

I encara més: organistes i llautistes arribaven a improvisar una escriptura polifònica –el *ricercare*– en què els temes s'enllacen, apareixen i desapareixen, i on ben bé es diria que l'oient és invitat a “cercar-los” en la trama de la polifonia.

El complex funcionament dels òrgans reproductors de la dona –i sobretot des de la pubertat–, amb la participació de glàndules de secreció interna i d'estructures diana, pot ésser considerat un dels més reeixits i evolucionats exemples de l'art del contrapunt. S'hi succeeixen i s'hi superposen –com qui no diu res– les veus de l'**hipotàlem**, de la **hipòfisi**, dels **ovaris** –tant del **fol·licle** de Graaf com del **cos luti**– i encara la de les **glàndules suprarenals** i, en precisos moments, la de la **placenta**. Arribar a individualitzar cada una d'aquestes veus i aconseguir la identificació dels respectius registres, no ha estat fàcil: ha exigut que generacions d'estudiosos destinessin temps i més temps a la munuciosa i pacient recerca, temps i més temps a “*ricercare*” amb perseverança.

Si volem que l'execució de la meravellosa peça deixi bocabadat el públic, és indispensable que cap veu no desafini:

- l'**hipotàlem** i, és clar, el **tàlem** han d'ésser proclamats amb la terminació **-em**;
- la **hipòfisi** –exactament igual que anàlisi o crisi o toxicosi o símfsi– quan és cantada en singular no ha d'ésser pronunciada amb essa final per la senzilla raó que no la té;
- l'adjectiu masculí **luti** i el femení **lútia** (del llatí *luteus* –a –um, groc o groguenc) no poden ésser dits de cap altra manera que la transcrita –amb unes ben vocalitzades **is**–, si bé en el cas de **cos luti** és ben lícit el pas a **cos groc**;
- i les **suprarenals**, encara que el seu paper no és de solista, també mereixen atenció: després dels **prefixos su- pra-**, **a-**, **hipo-** **infra-** i semblants, si el segon component del mot comença en **erra**, aquesta consonant **no s'ha de duplicar**. Escriurem **arítmia**, **hiporeactiu** i **infraroig**, per exemple, tal com hem escrit **suprarenals**.

El primer moviment de la composició és **hipotalàmic** i aquí, semblantment a una infinitat d'altres ocasions, l'adjectivació modifica el substantiu: d'**hipotàlem** es passa a **hipotalàmic**. Si tot va bé, aquesta part del diencèfal **secreta** diversos **factors d'alliberament de les hormones adenohipofítiques**, dels quals els del nostre actual interès són els coneguts per la denominació genèrica d'**hormona alliberadora de gonadotropines**, la **GnRH**, sigla formada a partir de l'expressió anglesa *gonadotropin-releasing hormone*.

Fem un moment d'atenció al verb **secretar**: és un verb sonor, d'una conjugació còmoda i, sobretot, és un verb inequívoc, d'un únic significat, i lliga harmònicament –i

tant!– amb excretar i amb excreció, i amb secreció i increció. Per aquestes raons, **secretar** és cent vegades **preferible al seu sinònim segregar**.

Ara, molt més amunt que la qüestió de les preferències hi ha unes formes –gairebé unes normes– de derivació adjectival: de crisi passem a crític, d'anàlisi a analític, de síntesi a sintètic i de necrosi a necròtic, etcètera, etcètera. Així, doncs, d'**hipòfisi** **passarem a hipofític** (o **hipofítica**) sense dubtar.

I tampoc no dubtarem a l'hora de simplificar una llarga denominació (de les hormones, per exemple) composta de múltiples termes, si volem substituir-la per una **sigla**. Els acords internacionals adoptats per les autoritzades unions de societats especialitzades, recomanen de formar les sigles amb **les inicials de l'expressió en llengua anglesa**. Si cada llengua les formés a partir de l'expressió pròpia, es produiria un galimaties de primera: amb els àcids nucleics, per exemple, **RNA** i **DNA** serien, en les llengües llatines, ARN i ADN i per als alemanys RNS i DNS (de *Ribonukleinsäure* i de *Deoxyribonukleinsäure*).

Així, pel que fa a les dues gonadotropines del nostre interès –l'**hormona fol·liculostimulant (FSH)** i l'**hormona luteostimulant (LSH)** o **hormona luteïnitzant (LH)**– aquella sigla **GnRH** (d'hormona alliberadora) que abans hem mencionat, pot ésser substituïda –si volem ésser més explícits– per les sigles **FSH-RH** i **LH-RH** o, si és que es tracta d'una mateixa hormona amb doble funció, per la sigla **LH/FSH-RH**, corresponent a l'expressió *luteinizing hormone / follicle-stimulating hormone - releasing hormone*. No fóra res d'estrany que a alguna institució de prestigi li passés pel

cap de concedir medalla i diploma a les persones capaces de llegir un text farcit d'aquestes sigles i d'entendre'l a la primera lectura; per mèrits menors són atorgades algunes condecoracions.

Semblanment als compositors de tendències liberals que en alguns passatges deixen un marge de llibertat als intèrpretes, els autors d'aquestes polifonies hormonals van decidir, un bon dia, que segons els nostres gustos podíem escollir ben lliurement entre la forma sufixada **-trofina** o la forma **-tropina**. La primera, deriva del mot grec *trophé* alimentació, i la segona del també grec *tropós*, que textualment significa volt, gir, i expressa el fet de tenir girada la mirada cap a l'estructura o la substància indicades pel primer formant o, millor dit, el de tenir una gran afinitat per a elles. Ens deixen triar.

Les nostres gonadotropines –la FSH i la LH– vetllen impertorbablement per les **gònades**; i sort en tenim. No paren: estimulen la secreció de les **hormones gonadals**, indueixen la maduració de les cèl·lules germinals i el procés de conversió del fol·licle en cos luti, i tot això, amb una exemplar obediència, porta cíclicament a una preeminència, ara de l'**hormona fol·licular** (les **hormones estrògenes** estrona i estradiol), ara de l'**hormona lútia** (la progesterona, el primer dels agents **progestàgens**).

Potser convé que respirem un moment i, per distreure'ns, ens fixem en els **estrògens** i els **progestàgens**. Fa molts anys, quan de la melodia que ens ocupa només se n'havien fet uns tímids assaigs, les altes esferes van decidir que els mots plans acabats en **-en** o **-in** no durien accent gràfic. Des d'aleshores, el poble, respectuós i disciplinat, escriu **estrogen**, **progestagen**, patogen, antigen, misogin i trigemin. Ara, els respectius plurals ja no tenen la terminació **-en** o **-in** i, conseqüentment, han d'anar co-

fats amb un airós accent: **estrògens, progestàgens**. Les formes femenines d'aquests adjectius, les del singular i les del plural, també presumeixen d'accent, ja que –tot-hom ho sap– aquestes formes no són planes; són mots esdrúixols que, com tots llurs germans tòncics, no se'n poden desprendre: **estrògena, progestàgena, estrògenes, progestàgenes**.

Com més nombroses són les veus i els instruments que participen en l'execució d'una composició musical, més fàcil és que un dels intèrprets entri fora de temps o faci un gall i provoqui un resultat deplorable. És allò que sovint s'esdevé en la nostra polifonia, de tantes veus que hi prenen part: a les que hem citat, hauríem d'afegir-hi, l'**hormona gonadòtropla coriònica** o **gonadotropina coriònica**, l'**hormona luteòtropla**, també anomenada **luteotropina** o **hormona galactopoètica** o **prolactina**, i qui sap si unes quantes més. Encara sort que la majoria de les hormones participants en aquest festival tenen una química semblant: són **hormones esteroides**, és a dir, derivades del simpàtic nucli **ciclopentanperhidrofenantrè**; és un detall que hem d'agrair.

També hauríem d'agrair l'accentuació i la pronunciació correctes de **gonadòtrop**, i de neuròtrop o al·lòtrop o zoòtrop. Tant si ens agrada com si no, són paraules planes. I si algun observador no entén per què misantrop o filantrop o hipermetrop –que semblen del grup de les anteriors– són paraules agudes, que es fixi en les respectives formes sufixades: per a les primeres, la terminació és la ja comentada –trop i, en canvi, per a les segones és –antrop (del grec *anthropos* home) o –op (del grec *ops* ull). O sigui, que l'aparent semblança entre les unes i les altres és resultat d'un cop d'ull superficial.

També caldria agrair –aquesta vegada als poetes– que de la creació de llurs versos en diguin activitat **poètica**. Ens han fet adonar que de la creació o la formació de la llet només en podem dir activitat **galactopoètica**, i de la de la sang només activitat **hematopoètica** o **hemopoètica**. És ben clar: unes paraules d'identica etimologia –la *poiesis* grega– han d'haver arribat a una idèntica morfologia. I pel que fa als substantius corresponents, no cal dir, només poden ésser **galactopoesi** i **hematopoesi**.

I per acabar el capítol dels agraïments, diguem que la gratitud de les orelles del país seria infinita si per designar allò que té la forma d'una altra cosa o bé s'hi assembla, es fes servir la **terminació –oide**. Aquest pobre sufix, ni ha de carregar amb una *essa* en el seu singular, ni –encara menys– ha de sofrir l'amputació de la lletra *e* final. Allò que s'assembla a l'*opi* és un **opioide**, allò que té forma de barca és anomenat **escafoide**, allò que té semblança amb el reuma és **reumatoide**. I res de parlar del “*tiroides*” i res de referir-se als “*opioids*”; no costa pas tant.

Fa una pila d'anys que aquestes qüestions van ésser estudiades i fixades i –diríem– ja és hora que no siguin motiu de vacil·lació.

Quan una circumstància es dóna una vegada i una altra i cent vegades i es repeteix any darrera any, molt rarament es converteix en ocasió d'errors: si no, fixem-nos en les veus de la nostra polifonia **harmònica** que, des de l'inici dels temps, invariablement, aquí i allà, van donant uns resultats fixos, puntuals, reeixits, uns resultats que excepcionalment tenen defectes. Les veus inicien el càntic i, acte seguit, comencen a aparèixer

els caràcters sexuals secundaris: el **desenvolupament mamari**, l'aparició del **pèl púbic i axil·lar**, un brot de **creixement** amb augment del **percentatge** corporal de **greix** i, finalment, la **menarquia**. És la **pubertat –precoç**, al seu temps o **tardana**–, aquest període ple d'emocions que va de l'aparició del primer d'aquells caràcters fins a la consecució de la **fertilitat**.

Tot i que no és fèril en emocions fortes, l'estudi de la llengua ensenya que tant podem dir **hormonal** com **hormònic**, que tant podem dir **púbic** com **pubià**, que tant podem dir **axil·la** com **aixella** i que tant podem dir **tardana** com **retardada**. I que –de cap manera!– no podem substituir la paraula **greix** i el seu plural **greixos** –quan ens referim als lípids o al teixit adipós– per l'adjectiu femení **grassa**.

A la **menarquia** –que etimològicament significa, per a la **púber** el mes primer (del grec *men* mes i *arché* el primer, l'inicial)– n'hi ha que li tenen mania: en comptes de pronunciar-la com monarquia o oligarquia, s'han entossudit a fer tònica l'antepenúltima síl·laba, com ho és la de petèquia, la d'entelèquia o la de tauromàquia.

A partir d'ara i fins a la **menopausa** –a no ser que un òvul fecundat s'implanti en l'úter– tindrà lloc el fenomen de la **menstruació**, el **període menstrual** o mensual, la **regla**, que tot i aquesta variada sinonímia encara ha merescut –entre la gent de confiança– noms tan expressius com el mes, l'acostumat i segurament d'altres.

La pèrdua hemàtica, procedent de la cavitat uterina, rep el nom de **menstru** o **flux menstrual** o **catamenial** i exigeix, a part de la clàssica i perfeccionada **compresa absorbent** o el més modern **tampó absorbent**, que no confonguem més les paraules flux i flux.

El substantiu **flux** significa el vessament abundant i transitori d'un líquid normal o patològic, que pot ésser sang o contingut digestiu o una secreció mucosa o purulenta.

El **flux** no vol dir res de tot això: és un moviment incessant en un sentit determinat, seguit, moltes vegades, d'un moviment en sentit contrari, el **reflux** (el flux i el reflux de la mar) i també el moviment d'energia o de partícules (el flux magnètic, el flux radiant).

En aquest ordre de coses –com en tants d'altres– només cal fixar-s'hi. Si hom presta atenció a l'entorn, sempre, sempre obté algun ensenyament; i moltes vegades, a més, una sorpresa meravellosa. Com en el cas del **cicle menstrual**, en què, gràcies a les nostres velles amigues les hormones, puntualment se succeeixen la **fase preovulatòria o fol·licular**, la **fase ovulatòria** i la **fase postovulatòria o lútia**, amb els corresponents canvis cíclics, dels quals –per no caure en el pecat de la proximitat– recordarem només l'aspecte del **moc cervical** de la fase preovulatòria, que estès damunt d'un **portaobjectes** ha merescut la comparació amb una **arborització de fulles de falguera**.

Ovulatòria, lútia, hemorràgia, menàlgia, anèmia, dispèpsia, mútua, vàcua i cents i cents de paraules més, **acabades en -ia o -ua**, són grans consumidoras d'accents. Resulta que aquests grups vocàlics no formen diftong i, per aquest motiu, les paraules citades resulten esdrúixoles i –no hi ha més remei– **s'han d'accentuar**.

Algunes composicions musicals –contrapuntístiques o no– acaben amb una coda solemne. La nostra polifonia ha d'acabar sense ampul·lositats, tal com s'estila en el món de la biologia; ho farà amb un discret punt i a part.

“FELIX QUI POTUIT RERUM COGNOSCERE CAUSAS”

No hi fa res que Virgili, el poeta de l'emotiva tendresa, no es referís en aquest cant a qüestions parelles a les nostres. En les plàcides Geòrgiques, parla del camp i dels arbres fruiters, dels ramats i de la mel, i quan es pregunta –per exemple– “per què els sols d'hivern s'apressen amb tanta de llestesa a capbussar-se dins l'oceà, o quin obstacle retarda, a l'estiu, l'arribada de les nits”, acaba amb una anhelosa exclamació: “feliç qui ha pogut conèixer les raons de les coses”.

Tant li fa que els nostres problemes d'ara vagin per camins allunyats dels del poeta; tant li fa, perquè, tot i així, compartim amb ell, plenament, la seva conclusió: feliç aquell que, mitjançant una atenció pacient i una observació meticulosa, pot arribar al coneixement (la *gnosis* grega) de les causes d'un procés. Feliç, de tant que veu compensats els treballs duts a terme per mirar d'arribar a desxifrar l'enigma.

Uns treballs complexos que són –és clar– l'**anamnesi**, l'exploració física, la complementària del laboratori i la radiològica; i desxifrar l'enigma que vol dir –és clar– arribar a la **diagnosi**, paraula –pobreta– que habitualment es veu suplantada pel mot el **diagnòstic**, producte d'una arbitrària adjectivació del substantiu.

Tot i que l'interrogatori i l'exploració seran sobre un aparell circumscribit a una zona poc extensa, la importància del seu estat i del seu bon funcionament i, a més, les relacions amb els òrgans veïns i les fines **connexions** amb bona part del sistema endocrí, fan que aquest capítol de l'especialitat pugui arribar a ésser d'unes dimensions majúscules, incompatibles amb les del present recull lexicogràfic, inevitablement, **caldrà** fer una selecció de només alguns aspectes.

Sembla fet exprés: aquesta obligació de seleccionar ens brinda un primer comentari. El ginecòleg i la ginecòloga –i no pas ells sols en aquest cas, sinó també la resta de catalanoparlants– tenen l'obligació de construir les **expressions verbals d'obligació** d'una manera correcta. Els és permès de triar: poden fer ús del verb **caldre** (cal actuar, caldria practicar, caldrà fer), poden recórrer a l'expressió verbal **haver de** (s'ha de fer, hem de reunir-nos, haurem de comunicar-ho) i poden emprar la forma d'**és-ser necessari** (és necessari operar), però han d'evitar –de totes, totes– de caure en les expressions vicioses formades a partir del “tenir que”. No vulguem formar part de la legió d'errats que “tenen que anar-hi”.

L'interrogatori que ha de conduir a l'obtenció de la **història** ginecològica ha de tenir molt present un especial i indispensable accent, tant si la consulta pertany a la sanitat pública com si pertany a la privada. És ben sabut que l'actitud atenta del metge ha d'anar acompanyada d'un to de veu –un accent– tranquil i amistós; ho saben tots els professionals.

Però no és a aquest accent al que fèiem referència: és al que, si obrim el capítol de la **història** menstrual, haurem de col·locar a les paraules **hemorràgia**, **menorràgia** i **metrorràgia**; i, si ens referim a simptomatologia **urinària**, no podem oblidar de posar als mots **frequència** de les miccions, **nictúria**, **disúria**, **poliúria** i **pol·laciúria**; i, si anem algun detall de l'activitat sexual, és indispensable de no negligir a **disparèunia**, per exemple; i és el que, en un terreny més general, haurem d'escriure a **mastàlgia** i a **mastodínia**, a **anorèxia**, **anèmia**, **astènia**, **lumbàlgia**, **molèstia**, **al·lèrgia**, **intolerància** i a un llarguíssim etcè-

tera. Sigui quin sigui el corrector que revisi els nostres textos, corregirà l'**absència** d'un d'aquests accents amb rigorosa severitat; no cal pas que n'esperem gens ni mica de **tolerància**.

Hem fet menció de la història menstrual; és una història que un bon dia va començar (i va començar l'ús de les **compreses** o dels **tampons**) i que un altre bon dia té el seu final: desapareixen les ovulacions i, consegüentment, les menstruacions; ha tingut lloc la **menopausa**. El període previ a aquesta desaparició i el temps que la segueix –tot plegat, d'una durada variable– constitueixen l'anomenat **climateri**, que no és correcte de fer sinònim de **menopausa**.

L'haver d'atendre una dona amb la **síndrome menopàusica** és una de tantes ocasions en què es demostra indispensable un coneixement com més ampli millor del lèxic popular. Tot i que la població és cada vegada més sàvia, no s'han perdut del tot –afortunadament– velles expressions potser més gràfiques que l'equivalent científic. La dona menopàusica, de segur, referirà **sufocacions**, o es lamentarà dels **fogots** que no la deixen tranquil·la, o dirà que a cada punt té unes **calrades** molt molestes. Si es queixa de molèties digestives, probablement citarà uns incòmodes **ois** que, si volem, podem anotar com a **nàusees**.

Una persona se sent molt més a prop del metge si pot fer servir el seu vocabulari habitual, el que li és familiar. Per això el metge ha de procurar de conèixer-lo i per això el Diccionari Enciclopèdic de Medicina –tal com féu el Diccionari Corachan– l'ha inclòs abundantment entre les seves entrades.

També es pot donar el cas que la dona menopàusica es queixi d'un incapacitant **estrès**. Aquí sí que la parauleta no té pas una procedència popular; el mot –com **escàner** o **estàndard** o **xoc** o com futbol– ha estat adoptat pel català amb una simple adaptació de l'ortografia. El procediment no és nou ni de bon tros: el mot **fòrceps**, per exemple, és una catalanització del llatí *forceps*, que significa tenalles, o el mot **vòmer** ho és del llatí *vomer*, que significa rella.

Si en una menopàusica es presenta un impertinent **mal d'esquena** cal pensar en la tan freqüent **osteoporosi**, i no diguem si es produeix una fractura de fèmur o de **canell**.

Les dones catalanes que tenen **osteoporosi** sempre la tenen sense essa final i, amb **osteoporosi** o sense, distingeixen perfectament un **mal d'esquena** d'un **mal d'espatlla**: el d'esquena és localitzat en qualsevol zona de la part posterior del cos, dels múscles fins a la cintura pelviana; i el d'espatlla ho és a la part superior i lateral del cos, a cada costat del coll i fins al naixement de l'extremitat superior.

De manera espontània o a conseqüència d'un traumatisme –de vegades insignificant– pot ésser que una dona afectada d'osteoporosi tingui la mala sort de fracturar-se el **canell**; el problema gros es presentarà a l'hora de practicar l'**embenat** de guix si la persona encarregada –poc coneixedora de l'idioma– no sap on cau el **canell**. Si hom li indica que canell és sinònim de **puny de la mà** no és del tot segur que l'embenador ho tingui més clar. Sembla que aquestes coses no haurien de passar.

En una de les parts de l'examen ginecològic, el metge, a més d'explorador, ha de fer de mestre: és el moment de la revisió –la inspecció i la palpació– de les **mames**, o diguem-ne **pits** o diguem-ne **mamelles**, que de totes tres maneres poden ésser anomenats aquests **òrgans glandulars** –encara que, sense cap raó convincent, la tercera de les denominacions habitualment és reservada a la terminologia veterinària. L'especialista ha d'aconseguir que cada dona sigui capaç de l'autoexploració.

Tant si l'exploració és feta en **posició ortostàtica** com si és feta en **decúbit supí**, el **mugró** no ha de presentar cap **retracció** i si, quan fem les anotacions relatives als **solcs** i les petites **arrugues** d'aquesta **papil·la**, volem fer ús del seu sinònim **mamil·la** cal recordar que en condicions ortogràfiques normals és obligat d'escriure el terme amb **ela geminada**. Així mateix, en l'**arèola mamària** circumdant, l'oblit d'algun dels accents greus que coronen ambdues paraules denotaria un pobre domini de les regles del cas. Si la palpació descobrís alguna tumoració, l'exploració dels seus límits –circumscrips o mal definits– i, sobretot, la de la seva **mobilitat** tenen una importància tan alta com –almenys– la **lletra be** de tots els derivats de **mòbil** i d'**immòbil**. La palpació, per força, s'ha de fer extensiva a l'**aixella**, o diguem-ne **axil·la** o diguem-ne **regió axil·lar**, amb la **ela geminada**, és clar. Aquesta exploració cal fer-la mentre la pacient practica, successivament, la **contracció** i la **relaxació** dels **músculs** pectorals.

El ginecòleg hauria de procurar, a fi de conservar la confiança de la dona explorada, que no es traslluis cap dels dubtes que encara no hagués resolt i, sens falta, hauria d'haver resolt fa temps –i de forma afirmativa– que tant

els pectorals com els abdominals, tant els llisos com els estriats són **músculs**; i que només es pot parlar de **muscles**, dret i esquerre, si hom vol referir-se a la regió del **múscul** deltoide i les articulacions subjacents.

Si tot i aquests exàmens les coses no acaben de quedar prou clares, sempre hi ha el recurs de les tècniques diagnòstiques addicionals, de les quals la més important és la generalment anomenada **mamografia**.

En relació a aquesta exploració, es conta que una vegada un prestigiós facultatiu visitava una prestigiosa professora de filologia clàssica, a la qual proposà l'exploració en qüestió. La pacient accedí, no sense abans manifestar al ginecòleg la seva estranyesa:

Per què un innecessari mot híbrid —d'etimologia meitat llatina, **mamo-**, meitat grega, **-grafia**— havia fet fortuna i havia estat adoptat per savis i per profans? Tan elegant i ben construït —amb els dos components d'un mateix origen— que hauria resultat el mot **mastografia**! I de gens difícil comprensió, ja que la forma prefixada grega **masto-** és ben usual —en mots com ara **mastitis** o **mastectomia**— fins i tot en converses intrascendents, posem per cas.

El prestigiós facultatiu trobà que la prestigiosa filòloga tenia tota la raó del món i decidí de practicar-li una **mastografia**. No se sap com fou, però el cert és que corregué la notícia i ara són ja una bona colla els ginecòlegs que, arribat el cas, recomanen la pràctica de la **mastografia**.

Mentre la **infermera** ajuda a col·locar la pacient en posició de **litotomia**,

els **malucs** i els **genolls** en flexió, les **natges** a la vora del **llit d'exploració** i les cames descansant en uns **estreps**, l'especialista tant pot acabar de fer unes anotacions a la història com pot lamentar-se interiorment que hi hagi persones que fan sinònims **hipertricosi** i **hirsutisme**. Tot a punt, el ginecòleg procedeix a la inspecció de l'**àrea genital** (distribució del **pèl**, **mida** del clitoris, estat de l'**himen** o de les **carúncles himenals**, etcètera).

Quan els metges fan una exploració han d'estar pel que fan; si senten curiositat per alguna precisió gramatical, ja tindran temps d'informar-se un cop acabada la feina. Podran aclarir que **pèl** s'accentua, tot i tractar-se d'un monosíl·lab, per no confondre's amb **pel**, la contracció de la preposició per i l'article el; de la mateixa manera que s'accentua **mà** (la part extrema del braç) per evitar la confusió amb l'adjectiu possessiu **ma**, o s'accentua **ós** (el mamífer plantígrad) per distingir-lo d'un **os** (sigui el que sigui dels que hi ha entre el frontal i els dits del peu).

I si volen parlar amb correcció, faran la promesa de no tornar a dir mai més la paraula “tamany” quan s'adonin que no és en cap diccionari de garantia i la substituiran per qualsevol de les clares i belles expressions **la mida** o **les mides**, o **les dimensions**, o **la grandària**.

El personal auxiliar ha preparat l'**espècul** –correntment el de dues **valves**, el **bivalve**–, té a punt un **aplicador**, el **cotó**, la **solució** salina i els **porta-objectes** –per si s'ha de practicar la **prova** de Papanicolau– i ja es podrà iniciar l'exploració del coll uterí.

No cal dir que es podrà iniciar l'exploració si no existeix cap anomalia de

l'ordre, per exemple, de la **imperforació de l'himen**, que explicaria un **hematocolpos** o una **hematomètria**.

Un cop feta l'exploració i retirat l'**espècul**, vindrà la palpació bimanual de l'úter –amb **el dit índex i el del mig**, és clar– que ens donarà variada informació: les **dimensions de l'òrgan** i un possible **reblaniment**, per exemple; i seguirà la palpació dels **annexos** i de la **vagina**.

Una infermera d'un dels nostres hospitals creia de bona fe que el fet d'atribuir el gènere femení a la **cistocèle**, la **rectocèle** i l'**enterocèle** trobades en una exploració de la vagina era una conseqüència de la localització en òrgans de la dona. La seva sorpresa fou d'unes proporcions fora mida quan la traslladaren a un servei d'urologia i comprovà que **una varicocèle** de l'escrot i **una hidrocele**, congènita o adquirida, també s'acompanyaven de l'article femení. La seva sorpresa es va dissipar quan s'assabentà que aquests termes que duen la forma sufixada **–cele**, com també **anàlisi** o **síndrome**, en català, per raons de rigor etimològic, sempre són mots femenins.

La medicina d'avui, si cal, encara pot posar en marxa uns quants recursos diagnòstics més: sense oblidar la vella combinada palpació per vagina i recte, es pot arribar –en el camp dels mitjans auxiliars– a la histerografia percutània o la histero-salpingografia amb contrast gasós o amb contrast opac, a la histeroscòpia o la culdoscòpia, a l'ecografia bidimensional i encara a d'altres sofisticacions.

Por sort per a tots i per a totes, la majoria de les vegades no és necessari d'arribar a aquests exhaustius extrems.

LA BONA ESPERANÇA

El professor Pere Nubiola –catedràtic de la Facultat de Medicina de Barcelona durant més de trenta anys– fou un molt bon mestre i, a més, un mestre bo. Des de la seva modèstia, inicià –amb un gran sentit pedagògic– un estil nou en la docència de l'obstetrícia.

Deu fer uns vuitanta anys que el professor Nubiola publicà un opuscle que la terminologia actual classificaria com d'educació sanitària. La publicació de *Per a quan s'és mare* –que era el títol del treball– en aquell moment, en un poble ple de prejudicis, de silencis i de creences errònies en relació amb la reproducció, fou oportuníssima i, sense cap mena de dubte, exigia un cert coratge, el dels que se saben en el bon camí.

Pere Nubiola hi diu: “És necessària l'observació mèdica, de metge i de llevadora en l'embaràs? Si a la dona i a la seva família no els preocupa que pugui tenir un embaràs fora de lloc, que vingui un avortament, evitable, o que pugui morir la criatura abans de néixer, que el part pugui ésser dolent, que la pacient sofreixi accidents convulsius d'eclàmpsia, etcètera, etcètera, no fa cap falta metge ni llevadora; ara, si es mira la proporció relativament considerable de gastaments i complicacions que, essent evitables, es produeixen per no haver sigut observades anteriorment les pacients, es comprendrà ben aviat la **necessitat absoluta** de l'observació mèdica.”

Pot semblar mentida, però en aquell primer terç de segle encara s'havien de dir i de repetir coses com les de l'opuscle.

En aquell primer terç de segle, la pràctica de l'observa-

ció mèdica a la dona gestant no era un fet general; en canvi, sí que ho era que la llevadora fos anomenada **llevadora**, un nom tan bellament explícit. També era general la comprensió del terme **gastament**, un gairebé oblidat sinònim d'**avortament**.

Els **avortaments**, tant si són espontanis com si són induïts, poden fer rodar el cap. La paraula prové del prefix llatí *ab-* (que significa separació, allunyament) i del mot també llatí *ortus* (que vol dir naixement). Originàriament, per tant, el terme avortament i la seva família s'escrivien amb la lletra *be* del prefix llatí; ara bé, l'evolució de la llengua al llarg dels segles ha fet que la *be* passés a *ve*, com ha succeït amb *labium*, que ha donat *llavi*, o amb el verb *habere*, que ha passat a *haver*, o amb el vell *abies*, que s'ha convertit en el nadalenc *avet*. Així, tots aquells mots de la família d'**avortament** que ens són propis des de fa segles, que han arribat als nostres dies com un producte de l'evolució, s'hauran d'escriure amb una *ve* de veritable vellúria. És el cas de l'avortament mencionat i el dels verbs **avortar** o **avortir** i el dels substantius **avortó** i **avortí**.

Atenció, però: quan les necessitats científiques demanen la formació d'un mot, hom acudeix sempre a la font etimològica. És per això, per exemple, que el relativament modern adjectiu **labial** té una sola *ela* inicial i llueix la *be* de l'ètim llatí. I és per això que els joveníssims mots **abortiu** i **abortiva**, **abortivitat**, **abortifaent** i **aborció** es diferencien dels seus vells parents fent ús d'una ben plantada *be*.

La veritat és que cada llengua té les seves particularitats i que hem d'acceptar-les disciplinadament, perquè, en totes les cultures, ja hi ha uns responsables encarregats d'ordenar les anades, les vingudes i el protocol.

Per exemple, la indicació del temps en què s'ha esdevingut un fet –o s'esdevindrà el fet– en català s'ha anomenat, des de tota la vida, **la data**. Això fa que quan el tocòleg vulgui anotar abreujadament **la data de l'última menstruació** hagi de recórrer obligadament a la sigla **DUM** i quan vulgui fer el mateix amb la **data probable de part** hagi de fer ús de la sigla **DPP**.

D'altres qüestions són exactament iguals arreu del món. Per exemple, la impaciència o les ganes de sortir de dubtes de la dona que esperava la menstruació fa una setmana, i res de res. Per saber aviat si l'**amenorrea** és o no és deguda a un embaràs hi ha diversos procediments, tots de molta més fiabilitat que, sense anar més lluny, el recomanat per Hipòcrates. Deia: “Si vols saber si una dona està **prenyada**, fes que vagi al llit sense sopar i quan s'hi fiqui dóna-li per beure una mica de mel desfeta en aigua. Sin tingués **torçons**, ho està; si no, no.”

La manera de sonar de les paraules a les ciutadanes orelles pudibundes i llur consegüent grau d'acceptació són plens d'incomprensibles misteris. És evident que per una dona que està **prenyada** n'hi ha una infinitat que estan **embarassades**, i la veritat és que no s'explica: el verb **embarassar**, “tan fi”, té també el significat d'ésser una nosa, de fer nosa; per contra, **prenyat** i **prenyada** són adjectius que equivalen a ple, simplement. Podríem dir –si fos el cas– que el dia es presenta prenyat d'il·lusions i bons auguris, llàstima que una munió de trastos emba-

rassen el camí. No hauríem de tenir tan arraconats el verb **prenyar**, els adjectius **prenyada** i **prenys**, i el substantiu **prenyat**, sinònim d'embaràs.

Sense provocar cares estranyes entre les amistats, hauríem de poder explicar, per exemple, que una coneguda de casa, així que va saber que **estava prenyada**, va dir que es passaria tot **el prenyat** escrivint les memòries.

Un altre mot, sinó arraconat, mig oblidat és **torçó**, el terme popular equivalent a **còlic uterí** o intestinal, per bé que aquest últim té un equivalent no compartit en **car-golament**. La situació fóra comparable a la castellana, també amb dos mots pròxims, *entuerto* i *retortijón*.

Abans d'aquestes digressions lexicals fèiem referència a les **proves de diagnòstic d'embaràs**. Són varies, encara que totes es basen en la detecció de la gonadotropina coriònica humana **-HCG-**. Llur realització s'ha acabat fent tan fàcil –algunes tècniques són fins i tot d'execució casolana– que, posades a no presentar dificultats, no en presenten ni de caràcter lexicogràfic.

Si el resultat de les proves és positiu, és hora de començar a **comptar per setmanes**; encara que la durada de la **gestació** ve a ésser de 266 dies des del moment de la **concepció** –o de 280 des de la **DUM-**, els **comptes** –és així– s'han de fer per setmanes, des del primer moment i fins que la dona **surti de comptes**.

La dona que es troba en estat de **gravidesa** –en estat– per primera vegada direm que és **primigràvida**; en una segona o tercera vegada direm que és, respectivament, **secundigràvida** o **tercigràvida**.

Tant si la dona és primigràvida com si ja ha tingut altres gestacions, és absolutament indispensable de portar els **comptes** amb tot el rigor del món –més rigor encara que el que observem amb **els comptes** corrents dels quals som titulars–, indiferentment que la gestant, **en comptes** de la muller d'un enravenat **comte**, sigui una desvalguda immigrant. Només un hipotètic desaprensiu podria prendre's les normes d'ètica com a **contes** de la vora del foc. Volem dir que cal anar amb compte amb els mots compte, comte i conte.

Aviat seran observades la **congestió mamària**, potser les **nàusees** acompanyades de **vòmits** ocasionals i l'aparició del **cloasma**. L'úter s'anirà fent palpable, en el transcurs de les setmanes, per damunt de la **simfisi del pubis**, a l'alçada del **melic** i, finalment, quan el fetus gairebé serà a **terme**, a prop de l'**apèndix xifoide**.

La gestant –encara que sigui una gran **multigràvida**– segurament no sap on és l'**apèndix xifoide** –ni té cap necessitat de saber-ho– i encara menys quina és l'etimologia del mot. El metge, en canvi, amb un accentuat interès per l'origen dels termes d'anatomia, sap que aquest extrem inferior de l'os **estern** (o **estèrnum**, si es vol) rep el nom de **xifoide** per la seva forma d'espasa: el mot grec *xiphos* significa espasa i, com ja és sabut, el sufix **-oide** indica en forma de, semblant a.

Contràriament, un **despreniment** de l'apèndix o una fractura provocats per un traumatisme, de cap manera no tindrien forma d'espasa i, per tant, la paraula xifoide no serviria per adjectivar-los. Tant el despreniment com la fractura

serien **xifoïdals**, de la mateixa manera que l'hormona de la tiroide és l'hormona **tiroïdal** o una hemorràgia a l'aracnoide és un accident hemorràgic **aracnoïdal**.

Pel que fa a un **despreniment** –és igual que sigui de retina, d'apèndix xifoide o de placenta– sempre indicarà l'acció de desprendre o de desprendre's; i així com del verb entendre a ningú no se li ha ocorregut mai de derivar-ne el substantiu “entendiment”, que ningú no parli d'un “desprendiment”, ja que pot tenir per segur que l'àrbitre de la qüestió el penalitzarà.

És d'una gran importància la vigilància de la dieta de la gestant. Un **augment** de pes d'uns 10 kg durant l'embaràs és normal. L'alimentació ha d'ésser equilibrada, amb correctes proporcions de **proteïnes**, **glúcids** (també dits **glícids** o **carbohidrats** o **hidrats de carboni** –sobretot de **carboni**, que no se'ns escapi de dir “hidrats de carbó”!) i de **greixos**. S'ha d'insistir tant com convingui en la qüestió dels **greixos**: un excés de **greixos** en la dieta pot provocar un augment de pes indesitjable i no és convenient que la prenyada **s'engreixi** massa; s'ha d'evitar que per culpa dels **greixos** la dona esdevingui massa **grassa**.

Els **greixos** són lípids neutres constituïts per èsters de glicerol i **àcids grassos**. El **greix** –histològicament, el **teixit adipós**– és el principal dipòsit corporal dels greixos, tant en les persones primes com en les **grasses**.

Ah, i **els símbols de les unitats de mesura no tenen plural, ni van seguits d'un punt**. Unes anotacions com ara 4 cms o 10 kg. són incorrectes; cal escriure **4 cm** i **10 kg** si volem fer les coses bé.

Disposats a fer les coses bé, a més de l'auscultació dels **tons cardíacs fetals** amb l'**estetoscopi**, és obligat de practicar una **ecografia**, per exemple. La preparació d'aquesta exploració exigeix uns minuts, que són una bona ocasió per anar explicant a la pacient tot allò que caldrà tenir a punt quan el **nadó** ja sigui al món.

L'**estetoscopi** –o el **fonendoscopi**– que farem servir, sens falta, sens falta han de disposar d'una lletra i final. Són molt més eficaços que els acabats en la lletra pe (“estetoscop”, “fonendoscop”), per la senzilla raó que aquests no existeixen.

Cada **to** fetal que auscultem amb l'**estetoscopi** anirà **desproveït d'accent gràfic**, i no a causa de la tendresa dels **batecs** del cor prenatal sinó pel fet de tractar-se d'un **monosíl·lab**. Encara que l'observació de l'estat del fetus sigui feta per mitjà del **monitoratge extern**, ni el primer **to** ni el segon **to** no duen accent.

Ni la llevadora, ni la infermera, ni el metge no s'han de ficar en si la compra de tots els estris que necessitarà el **bebè**, la família la farà al comptat o **a terminis** (cast. *a plazos*); l'únic que han de recomanar insistentment és que, amb el fetus **a terme** (cast. *a término*), tot estigui a punt.

Amb el **fetus a terme**, comença el **treball del part**. La primígràvida –que, naturalment, era una **nul·lípara**– passa a convertir-se en una **primípara**, la secundígràvida es converteix en una **secundípara**, la terciàgràvida en una **tercípara**, i així fins a la multigràvida que es converteix en una **multípara**.

Normalment, en l'aventura del part, les diferències entre una primípara i una repetidora són, pràcticament, només de durada de les diferents eta-

pes. Les contraccions rítmiques i **progressives** de l'úter que **esborren** i dilaten el coll uterí, la **ruptura** de les membranes, el descens del fetus fins a arribar a l'**encaixament**... L'estudi de la **presentació –cefàlica: de vèrtex, de front, de cara; de natges; d'espatlla; podàlica;** etcètera.

Abans d'examinar la posició del fetus, serà saludable de fer una mica d'atenció a les **dues esses** de les contraccions **progressives**; al coll de l'úter que, a Catalunya, no “es borra” mai en cap part, sinó que **s'esborra**; a la particular ortografia dels mots **ruptura** i **encaixament**; i, en cara, al gènere de la paraula **el front**, que ja en aquells prehistòrics catalans de Banyoles o de Taltaüll era masculí, tant en un crani d'home com en un de dona.

Els entesos diuen que la **posició** és la situació del fetus en la pelvis materna, i que ve determinada per la relació entre un **punt de referència fetal** (**l'occípit, el mentó, el front, el sacre o l'espatlla**) i un **punt pelvià** coincident amb els **extrems dels diàmetres oblics, dret i esquerre, i transvers** de la pelvis.

La qüestió és que fins que la dilatació del coll de l'úter no sigui completa –que és quan comença la segona etapa del part– no és bo que la dona **empenyi**.

Si la dona comença a **empènyer** abans d'aquest moment es cansa inútilment i quan arribi l'hora en què, **empenyent**, ajuda al descens del fetus, no tindrà forces, s'haurà **esgotat**. No cal dir que s'ha d'instruir la dona a fi que **empenyi** amb simultaneïtat a les contraccions uterines.

I, sobretot, que el tocòleg no la inviti a “apretar”, que si per una d'aquelles coses la dona consultava el diccionari

no trobaria aquest verb i, és clar, no sabia què havia de fer.

Al marge del desitjable **part espontani**, hi ha els que necessiten el concurs del **fòrceps** o del **vacuoextractor** i els que fan recomanable l'**episiotomia** o els que exigeixen recórrer a l'**operació cesària**.

Sigui com sigui, el **nadó** acaba anant a les mans de l'especialista que, llest com una daina, potser haurà d'aspirar-li el nas, la boca i la faringe amb una **xeringa** adequada i col·locarà dues **pinces** sobre el **cordó umbilical**, entre les quals n'efectuarà la secció.

Una tercera etapa –la que va del final del part al **deslliurament** de la placenta– ha d'ésser viscuda sense pressa: pobres de nosaltres si una tracció intempestiva feia perillar la integritat de la placenta. Sempre s'ha de comprovar que no hagi quedat retingut cap **cotiledó** placentari. El treball del part, pròpiament, no acaba –una quarta etapa– fins al cap d'unes quatre hores del **deslliurament** de la placenta.

Tot plegat, un procés que vol –des de l'inici de l'embaràs– una màxima atenció i que acaba, després d'uns mesos que es fan llarguíssims, amb el laboriós episodi del part, que per alguna cosa els anglesos, ben justificadament, anomenen *labour*. Això explica que, tot i els més de mil vuit-cents anys que fa de l'establiment d'unes primitives bases científiques per a l'obstetrícia –a càrrec del grec Sorà d'Efes–, les dones no les acabin de tenir totes, i algunes, a més de consultar l'expert, acudeixen devotament als bons oficis de la Verge de la Cinta o de sant Ramon Nonat.

En altre temps, aquestes devocions –per sort de tots els que es complauen en la contemplació de la bellesa– inspiraven els artistes: l'autor del retaule de sant Miquel, per exemple, on representà, fa uns sis-cents anys, la bar-

ca fràgil sobre un mar enfuriat, dalt de la qual sant Miquel, que sosté la dona en ple període expulsiu, fa el miracle d'un part feliç. Val la pena d'anar-ho a veure; és a la catedral d'Elna, aquí mateix, entre Perpinyà i Cotlliure.

Parlant d'un altre tema: si és veritat que, avui, amb els progressos científics s'ha guanyat, d'una manera notable, en tranquil·litat, també és cert que el progrés ha creat una nova preocupació: la d'escollir, a l'hora de fer una **planificació familiar**, el **mètode contraceptiu**. El veterà **preservatiu masculí**, els **contraceptius orals –la píndola–**, el **dispositiu intrauterí –el DIU–**, el **diafragma vaginal** o el preservatiu femení són, de moment, les més comunes de les possibilitats existents, d'entre les quals l'especialista ha d'aconsellar la convenient.

Aquest especialista que hem tingut ocupat –un part no té espera– en aspectes tocològics. Ja és hora de tornar a la ginecologia, a la patologia ginecològica.

Sganarelle, aquell fingit metge de Molière, aquell que sosté que el fetge és a l'esquerra i el cor a la dreta i que, quan Geronte el contradiu, replica "Sí, abans era d'una altra manera; però nosaltres hem canviat tot això i ara fem la medicina d'una forma totalment nova", feia ús, en les seves peroracions, d'un macarrònic llatí. Havia de fer veure que era un professional de prestigi. I és que el comú dels metges –no dels fingits, sinó dels autèntics– intercalaven llatinades a dojo en llurs discursos: d'aquesta manera es distanciaven dels profans i augmentaven el caràcter màgic de la corporació. A *El malalt imaginari*, Molière fa burla de la cerimònia d'admissió d'un nou metge: a cada bufonesca sentència de l'aspirant, el tribunal exclama a cor "*Dignus, dignus est entrare in nostro docto corpore*".

D'aquells temps ençà ha plogut molt i, avui, tothom sap que el metge no es el mag de la tribu; és a dir, no cal que es revesteixi d'ornaments solenns ni tampoc d'expressions velades pel misteri.

Cal servir-se de la llengua pròpia i procurar de no fer ús de mots llatins innecessaris. En una gran majoria de casos, aquesta és justament la conducta seguida: hem traduït el mot o l'hem adaptat a la grafia catalana o hem fet ambdues coses alhora. El llatí *cervix cervicis* és, amb carta de naturalesa, **el coll o el cèrvix**, indistintament.

Quan la traducció induiria a confusió amb quelcom d'ús habitual, el procediment recomanat és la catalanització pura i simple del terme llatí. És conegut l'exemple de *forceps forcipis*, tenalles, que ha estat adoptat com a **fòr-**

ceps. I potser no tan conegut el de la circumvolució supracallosa, en nomenclatura anatòmica *indusium griseum* –que en traducció literal fóra robeta interior femenina de color gris–, que ha estat adoptat com a **indusi gris**.

Si les coses van així i tots tan contents, hom no acaba d'entendre algunes testarrudes resistències a la versió catalana d'algunes expressions llatines. Què impedeix que el *caput succedaneum* sigui, d'una vegada, el **cap succedani**? Per què no anomenem aquella vella i antipàtica tromboflebitis sèptica del puerperi **flegmasia blanca dolorosa**? És més que segur que els nostres **currículums** –que no cal dir *curricula*– no en resultarien perjudicats.

I parlant de la **flegmasia**, ens trobem –per sinonímia– amb les **inflamacions** que, en l'aparell genital femení, es poden produir pertot, dels òrgans externs fins als més amagats i sempre amb l'inequívoc sufix **-itis**: **vulvitis** i **bartholinitis**, **vaginitis** –la **berrugosa** o la **blennorràgica** o l'**emfisematosa**, per exemple–, **cervicitis**, **metritis** –que segons la capa inflamada serà **perimetritis**, **miometritis** o **endometritis**– i **parametritis**, **salpingitis** i, finalment, **ovaritis** o –millor– **ooforitis**. I encara hi ha les inflamacions que afecten dos segments alhora i encara hi ha les inflamacions complicades, como ara la salpingitis amb distensió causada per acumulació de líquid –l'**hidrosàlpinx**– o de pus –el **piosàlpinx**.

En el cas de les vaginitis, és digne d'observació el fet que la **berrugosa**, la que es caracteritza per unes papil·les hipertrofiades en tals proporcions que ja són autèntiques **berrugues**, és una modalitat que cal escriure amb **be alta**; també mereix una certa atenció la **blennorràgica** i, és clar, el substantiu **blennorràgia** que fan gala d'una **do-**

ble ena; ben al revés que la vaginitis **emfisematosa** i el cap de família **emfisema** que no en volen ni una i s'han apuntat a les **emes**.

Al costat del sufix **-itis**, tan productiu, gairebé fa pena el sufix **-osi**, que empren –en el camp dels genitals femenins– comptadíssims termes: de primer, l'**endometriosi**, i després poca cosa més: l'**histeroptosi** o **metroptosi**, la **fibrosi** uterina, la **craurosi** vulvar i para de comptar.

La possibilitat de poder anomenar la **ptosi** uterina de dues maneres –fent ús d'**histero-** o de **metro-**, dues equivalents formes prefixades d'origen grec– ens porta a comentar la multiplicitat de referències clàssiques que ha merescut aquest òrgan, el també anomenat **claustr matern**. A més de les formes derivades dels mots grecs *hystéra* i *mêtra*, disposem dels termes procedents dels mots llatins *uterus* –que dona **uteroptosi**– i *matrix*, tots quatre d'idèntic significat; i és que l'úter, el primer estatge de qualsevol de nosaltres, sempre ha estat molt ben considerat.

A l'hora de construir l'adjectiu corresponent als mots cirrosi o nefrosi o psicosi ningú no dubta, almenys d'una manera declarada: tothom diu cirròtic o nefròtic o psicòtic, molt encertadament. I és que el pas a adjectiu dels substantius acabats en **-osi** es fa –obligadament– substituint **-osi** per **-òtic**. (Amb comptades excepcions, com és el cas de tuberculosi). D'esclerosi, farem **escleròtic**; de fibrosi, **fibròtic**; de craurosi, **crauròtic**; i de ptosi, **ptòtic**. És així i no cal donar-hi voltes.

L'aparell genital femení també és víctima de les malvestats de la **neoplàsia**. El **carcinoma vulvar**, el **vaginal**, el **cervical**, l'**endometrial** o **adenocarcinoma uterí**, el **de trompes**, l'**ovàric**; després, el **mioma**, el **sarcoma**, el **carcinosarcoma** i, encara, la **malaltia trofoblàstica** amb la **mola hidatiforme**, el **corioadenoma destructiu** i el **coriocarcinoma**, tot això si a més no hi ha alguna **metàstasi**: un ben desgraciat repertori.

En molts d'aquests tumors convé que l'especialista, sense vacil·lar, practiqui un **raspament**, amb un **instrument tallant**, és clar, que pot ésser una **cureta**, un **raspador** o una **cullereta**. Igualment sense vacil·lar, l'especialista –i, en aquest cas, també **la resta** de la població–, del substantiu **neoplàsia** n'han de fer els adjectius **neoplàstic** i **neoplàstica**. Si diem material plàstic o cirurgia plàstica, direm –per la mateixa raó– teixit **hiperplàstic**, procés **metaplàstic**, anomalia **displàstica** o formació **neoplàstica** i tractament **antineoplàstic**; sense cap excusa.

Hem d'advertir que quan parlem de **la resta** de la població no fem de cap manera referència exclusiva a la població femenina; diem **la resta**, per la senzilla raó que **resta** –allò que resta d'una cosa de què s'ha sostret alguna part– en català és una paraula femenina.

Tothom està d'acord que, si en el curs d'una malaltia neoplàstica es produeix una **metàstasi**, el fet és d'una autèntica mala sort. Salvant les distàncies necessàries, hem de convenir també que el mot **metàstasi** tampoc no és massa afortunat: per què tantes persones s'entossudeixen a construir-li una família fantasiosa? L'adjectiu corresponent a metàstasi és **metastàtic**, amb el femení

metastàtica, i el verb corresponent a metastasi és **metastatitzar**; de la mateixa manera que, de tota la vida, del mot estasi en derivem estàtic i estàtica. Desterrem, doncs, el mot “metastàtic”! Si un carcinoma **metastatitza**, ens les haurem d’haver amb una **metàstasi neoplàstica** o, si es vol, amb una **neoplàsia metastàtica**. Gramaticalment, així de senzill; mèdicament, així de complicat.

També obligaran a fer cap a la **sala d’operacions**, alguns tumors de la **mama**: el **fibroadenoma**, el **lipoma**, el **papil·loma intraductal** i el **carcinoma**. D’altres afeccions, com ara la **malaltia fibrocística**, l’**abscess** o la **mastitis**, poden trobar una solució **incruenta**.

Només cal dir sala i el nostre pensament associa el mot a una peça espaiosa, de les principals de la casa; sala és una bella paraula, fins i tot amb una certa noblesa. Per això la fem servir tan sovint: la sala d’actes, la **sala de parts**, la **sala de nadons**, i per això la reclamem, sense sinònim, per al departament sanitari condicionat per a realitzar-hi intervencions quirúrgiques, la **sala d’operacions**. El terme “quiròfan” és la traducció d’un mot poc afortunat, que etimològicament és un disbarat, i no té, és clar, equivalent ni en francès, ni en anglès, ni en italià, ni en alemany. Així és que les operacions quirúrgiques –ginecològiques o de qualsevol altra especialitat–, fóra més correcte efectuar-les a la **sala d’operacions**!

Un clar exemple que les decisions no són preses a la lleugera, el donen mots com ara fibrocístic o pol·laciúria. Aquestes paraules procedeixen de termes grecs que contenen la lletra **kappa**, una lletra que davant de les vocals **a**,

o i **u** ha conservat el seu so fort: cacofonia prové de *kakós*, col·liri prové de *kollyrion*. Davant de les vocals **e** i **i**, en canvi, la lletra kappa adopta el so suau: de *kyphós* hem fet ci-fosi, d'*enképhalos* hem fet encéfal. Els mots derivats d'ètims grecs com ara *kystis*, *pollákys* o *poikilos* han d'ésser escrits a semblança de fibrocístic, policístic, pol·laciúria, pecilòcit. Pompeu Fabra només exceptuava d'aquesta regla el mot **quist**, tan arrelat fins i tot en el llenguatge col·loquial.

Però tot no acaba aquí: encara hi ha la consulta per una **tensió premenstrual**, la consulta per una **anovulació crònica** deguda –aneu a saber– a una **disfunció tiroïdal**, la preocupació per l'aparició de signes de **masculinització** –o diguem-ne **virilització**– o per una sobtada modificació de la **libido**, etcètera, etcètera.

El ginecòleg o la ginecòloga escoltaran atentament la narració de la pacient i, atentament, anotaran **premenstrual sense cap guionet, tiroïdal amb** una vistosa **dièresi, masculinització i virilització amb una te i una zeta i libido**, paraula plana, **sense cap accent gràfic**.

Deixem-ho, però, que no acabariem mai.

LA TEMPORALITAT

Deuen ésser uns dels versos de més nom de tota la poesia catalana, aquells de Joan Maragall que parlen d'“aquest món, tan divers, tan extens, tan temporal”. Amb tot el respecte per aquest “Cant”, tan dens de pensament i tan mereixedor de tota la nostra simpatia i tot el nostre reconeixement, no fóra gens aventurat d’afirmar que aquestes paraules –tan divers, tan extens, tan temporal– bé podríem aplicar-les als recursos terapèutics de qual-sevol de les especialitats mèdiques: diversos, extensos i, sobretot, destinats a desaparèixer quan un nou tractament en superi l’eficàcia.

No cal anar als temps del professor Pierre Garnier, del *Grand Hôtel-Dieu* de Lió, que per a regular el flux menstrual recomanava, molt convençut, una medicació astringent composta “de femta d’ase seca sis dragmes, de suc de prunes salvatges una unça i mitja, de *philonium Romanum* quinze grans, incorporeu-ho tot a mel rosada, i un cop embolicat amb una tela fina, introduïu-ho en forma de pessari”. No cal anar al segle XVIII per trobar terapèutiques desaparegudes.

Si anem al Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana, el del 1917, tindrem la sorpresa de veure que un dels tractaments del càncer, recomanat per autors de prestigi, eren els autolisats obtinguts per emulsió del propi tumor, “rics en ferments posats en llibertat al disgregar-se la cèl·lula neoplàstica.” Un tractament del segle XX, oblidat fa tants anys que ara ningú no sap on para.

La successió de terapèutiques proposades és una mostra evident del permanent esforç dels científics i un índex claríssim del progrés dels coneixements dels científics. Però cada nova terapèutica és, probablement, no-

més un esglaió cap a la victòria, un avenç sotmès a la temporalitat, que amb tota certesa serà superat, i un dia recordaran amb respecte, talment com avui recordem els tractaments pretèrits.

Avui, els nostres recursos –demà ja ho veurem– són múltiples, diverses les tècniques i adequades a les diverses localitzacions de l'afecció.

Per a les infeccions, per començar, mitjançant les **dutxes** es procura de fer la vida impossible, per exemple, a **càndides**, **tricomones** i **mico-plasma**. O bé, en d'altres ocasions –infecció **gonocòccica**, posem per cas–, la salvació és obtinguda amb els antibiòtics: **penicil·lina**, **ampicil·lina**, tetraciclina, amb el benentès que si la infecció ha provocat un **abs-cés** o **abscessos**, caldrà recórrer a la **incisió** i el **drenatge**.

Quan les coses no poden anar pitjor, el cas de les afeccions malignes inoperables, s'ha d'anar a parar –això sí, amb una trista sensació de derrota– al **blocatge** dels nervis de la zona afectada o a l'**enervació**, és a dir l'**ablació** o **secció** dels nervis.

L'acció o l'efecte de **drenar**, **embenar**, **blindar**, **abordar** són, respectivament, el **drenatge**, l'**embenatge**, el **blindatge** i l'**abordatge**; l'acció de **blocar** i l'efecte és, sense cap dubte, el **blocatge**. Produir una alteració –de l'ordre que sigui– que dificulti o impedeixi el funcionament normal d'una estructura de l'organisme, en anglès és to *block*, en francès *bloquer* i en italià *bloccare*; en català tenim el magnífic verb **blocar** que, amb els seus derivats, és ben propi per a l'ocasió.

I encara hi ha el **cerclatge** –o **encercolatge**– per incompetència del coll uterí, o el **curetatge** de l'úter, si ens hem de desfer d'una mola.

La llista d'intervencions quirúrgiques sobre l'aparell genital femení pot arribar a adquirir una llargada infinita; només sobre l'himen, tenim la **himenectomia**, la **himenoplàstia**, la **himenorràfia**, la **himenotomia**, amb unes terminacions sufixades (**-ectomia**, excisió; **-plàstia**, modificació de forma; **-ràfia**, sutura; **-tomia**, incisió; i encara, **-pèxia**, fixació; i **-ostomia**, obertura) que, ben col·locadetes darrere de la forma prefixada de cada un dels òrgans (**ooforo-**, **salpingo-**, **utero-** o **histero-**, **cervico-**, **culdo-**, **colpo-** o **vagino-**, **vulvo-**, **himen-**, **clitorido-** i **cisto-** i **recto-**), ens permeten de donar nom a la sèrie inacabable de recursos quirúrgics.

Segons l'humor del moment, també és permès d'optar per denominacions més explícites, com ara sutura de **laceració** de vulva o **perineu**, o reparació de **fístula** de vulva o **perineu**. És que l'especialista, moltes vegades, ha d'actuar damunt les zones veïnes de l'aparell genital; i de la mateixa manera que el seu camp d'acció comprèn el **perineu**, també arriba a l'**engonal**, quan ha de completar una **vulvectomy** amb la **dissecció** dels ganglis **limfàtics inguinals**.

En aquest tipus d'intervencions sobre territoris veïns, l'operador i tot l'equip quirúrgic –que tan bé coneixen l'anatomia del **perineu** i de l'**engonal**– han de posar molta atenció a no desentonar en l'aspecte ortogràfic de la qüestió: el **perineu** és el **perineu**, i l'**engonal** –per bé que l'adjectiu corresponent derivi, com sempre, de l'ètim i sigui **inguinal**) és l'**engonal**.

No cal dir que els ganglis **limfàtics**, tant els **inguinals** com els **axil·lars** i igualment la **limfa**, els **limfòcits**, la **limfocitosi**, el **limfoma**, el **limfoblast** o la **limfopènia**, són d'una fidelitat exemplar i conserven la **lletra ema** del mot llatí *lympha*, del qual provenen.

Les intervencions dels ginecòlegs tenen, algunes vegades, menys aparatositat que les grans **amputacions** o **reseccions**, la qual cosa no vol dir que també sigui menor la importància de l'actuació. Pot ésser necessària la **biòpsia** de coll d'úter amb la **pinça llevabocins** i pot ésser d'interès majúscul la **resecció cuneïforme** del coll o una **conització**, practicada bé per **criocirurgia**, bé per **electrocirurgia**; o poden ésser imprescindibles des de la **incisió** o **excisió** d'un **septe congènit** d'úter o la **lisi** de **sinèquies** uterines **intraluminals**, fins a la **ligadura** de les trompes o la **marsupialització** d'un **quist** d'ovari.

De tant en tant, la terminologia dóna petites satisfaccions. Sabem la conveniència de construir els mots composts amb formants procedents de la mateixa llengua, o del grec o del llatí; i coneixem la poc sàvia existència dels mots híbrids. I ara ens trobem amb la bella paraula **intraluminal**, tota ella filla del llatí. Amb el mateix significat que **intra-**, tenim el prefix grec **endo-**, que ens permet de formar belles paraules com **endoscòpia**, tota ella filla del grec. Per aquest camí, no cal dir que acceptem complaguts la paraula **intravenós** i desaconsellem l'híbrid "endovenós".

Pel que fa a **operacions de mama**, la terminologia no ens guarda cap secret: **mastotomia**, **mastectomia**, **mastoplàstia**, **mastopèxia** i la **biòpsia**, l'**excisió**, la **resecció** i els **músculs** pectorals i els ganglis **limfàtics**. Potser l'**empelt** o l'**implant** són termes que no havien estat mencionats; ah, i la **lumpectomia** o **tilectomia**, mots que permeten vestir de misteri el propòsit de practicar una mastectomia parcial.

La **irradiació**, la **cobaltoteràpia**, la **radioteràpia**, la **quimioteràpia citotòxica** i una prometedora etcètera, tots aquests recursos –tant pel que

fa a l'aparell genital com a les glàndules mamàries-, són un altre món, on governen uns altres especialistes.

Tot plegat fa que siguin fundats els motius per a mirar el futur de les malalties ginecològiques il·luminat per raigs d'esperança.

“Per especialitats que s'estableixin, per molt que es divideixi el treball, sempre ha de quedar una medicina fonamental que tothom ha de conèixer a bastament per a fer-ne després el conreu d'una part.”

Pere Nubiola

La Medicina Catalana, núm. 34, 15 juliol 1936

VOCABULARI CASTELLÀ- CATALÀ

<i>abortar</i>	avortar
<i>abortivo</i>	abortiu
<i>aborto</i>	avortament, gastament
<i>absceso</i>	abscés (pl abscessos)
<i>agotar</i>	esgotar
<i>algodón</i>	cotó
<i>alumbramiento</i>	deslliurament
<i>amenorrea</i>	amenorrea
<i>amnios</i>	amni
<i>ampicilina</i>	ampicil·lina
<i>ampolla</i>	ampul·la
<i>anamnesis</i>	anamnesi
<i>anejo (m)</i>	annex (pl annexos)
<i>anejo -a (adj)</i>	annex -a (adj)
<i>antineoplásico</i>	antineoplàstic
<i>arborización</i>	arborització
<i>areola, aréola</i>	arèola
<i>atresia</i>	atrèsia
<i>atrofia</i>	atròfia
<i>aumento</i>	augment
<i>axila</i>	axil·la, aixella
 <i>biopsia</i>	 biòpsia
<i>blenorragia</i>	blennorràgia
<i>bloqueo</i>	blocatge
<i>borrar</i>	esborrar
<i>bóveda</i>	volta

<i>cadera</i>	maluc; anca
<i>célula</i>	cèl·lula
<i>cerclaje</i>	cerclatge, encercolatge
<i>cérvix</i>	cèrvix
<i>ciclo</i>	cicle
<i>cigoto</i>	zigot
<i>cistocèle (m)</i>	cistocèle (f)
<i>clítoris</i>	clítoris
<i>comadrona</i>	llevadora
<i>comisura</i>	comissura
<i>complejo</i>	complex
<i>conexión</i>	connexió
<i>cordón</i>	cordó
<i>craurosis</i>	craurosi
<i>cucharilla</i>	cullereta, cureta
<i>cuello</i>	coll
<i>cuenta</i>	compte (m)
<i>cuerpo</i>	cos
<i>cuneiforme</i>	cuneïforme
<i>decidua</i>	decídua
<i>desarrollo</i>	desenvolupament
<i>desprendimiento</i>	despreniment
<i>diagnosis</i>	diagnosi
<i>diagnóstico</i>	diagnòstic
<i>disección</i>	dissecció
<i>dispareunia</i>	disparèunia
<i>disuria</i>	disúria
<i>drenaje</i>	drenatge
<i>ducha</i>	dutxa

<i>embarazada</i>	embarassada, prenys
<i>embarazo</i>	embaràs
<i>encajamiento</i>	encaixament
<i>endometriosis</i>	endometriosi
<i>enfermero -a</i>	infermer -a
<i>enfisema</i>	emfisema
<i>engordarse</i>	engreixar-se
<i>entuerto</i>	torçó
<i>espalda</i>	esquena
<i>espéculo</i>	espècul
<i>espermatozoide</i>	espermatozoide
<i>esterilidad</i>	esterilitat
<i>esternón</i>	estern, estèrnum
<i>estetoscopio</i>	estetoscopi
<i>estribo</i>	estrep
<i>estrógeno</i>	estrogen (pl estrògens)

<i>Falopio</i>	Fal·lopi
<i>fecha</i>	data
<i>fibroquístico</i>	fibrocístic
<i>fibrosis</i>	fibrosi
<i>fijo</i>	fix (pl fixos)
<i>flagelado</i>	flagel·lat
<i>flujo (energético)</i>	flux
<i>flujo (menstrual)</i>	fluix
<i>folículo</i>	fol·licle
<i>fondo de saco</i>	fons de sac, cul de sac
<i>fonendoscopio</i>	fonendoscopi
<i>fórnix</i>	fòrnix
<i>fosa</i>	fossa
<i>fosita</i>	fosseta

FPP

frecuencia

frente (f)

frigidez

FUM, FUR

gameto

ginecólogo -a

glande

gónada

gonocito

gonococia

gorda

grasa

gravidez

hemorragia

hendidura

himenectomía

himenoplastia

himenorrafia

himenotomía

hipertriosis

hipertrofia

hipofisario

hipófisis

hipotálamo

hirsutismo

hocico de tenca

hojas helecho

hombro

horquilla

DPP

freqüència

front (m)

frigidesa

DUM, DUR

gàmeta (m)

ginecòleg -òloga

gland

gònada

gonòcit

gonocòccia

grassa

greix

gravidesa

hemorràgia

fenedura

himenectomia

himenoplàstia

himenorràfia

himenotomia

hipertriosi

hipetròfia

hipofític

hipòfisi

hipotàlem

hirsutisme

musell de tenca

fulles falguera

muscle; espatlla

forqueta

<i>implante</i>	implant
<i>infrarrojo</i>	infraroig
<i>ingle</i>	engonal
<i>inguinal</i>	inguinal
<i>injerto</i>	empelt
<i>jeringa</i>	xeringa
<i>labio</i>	llavi
<i>latido</i>	batec
<i>legrado</i>	raspament, curetatge
<i>leucorrea</i>	leucorrea
<i>ligadura</i>	l·ligadura, l·ligada
<i>ligamento</i>	l·ligament
<i>linfático</i>	limfàtic
<i>lisis</i>	lisi
<i>luteo, lutea</i>	luti, lútia
<i>mamila</i>	mamil·la
<i>mamografía</i>	mamografia
<i>marsupialización</i>	marsupialització
<i>masculinización</i>	masculinització
<i>mastalgia</i>	mastàlgia
<i>mastectomía</i>	mastectomia
<i>mastodinía</i>	mastodínia
<i>mastografía</i>	mastografia
<i>mastopexia</i>	mastopèxia
<i>mastoplastia</i>	mastoplàstia
<i>matriz</i>	matriu
<i>medio de fijación</i>	mitjà de fixació
<i>medio hospitalario</i>	medi hospitalari

<i>meiosis</i>	meiosi
<i>menopausia</i>	menopausa
<i>menorragia</i>	menorràgia
<i>menstruo</i>	menstru
<i>metastásico</i>	metastàtic
<i>metástasis</i>	metàstasi
<i>metroptosis</i>	metroptosi
<i>metrorragia</i>	metrorràgia
<i>moco</i>	moc
<i>movilidad</i>	mobilitat
<i>muñeca</i>	canell, puny de la mà
<i>músculo</i>	múscul
<i>nalga</i>	natja (pl natges)
<i>neoplasia</i>	neoplàsia
<i>neoplásico</i>	neoplàstic
<i>nicturia</i>	nictúria
<i>nulípara</i>	nul·lípara
<i>oligomenorrea</i>	oligomenorrea
<i>ombigo</i>	melic, llombrígol
<i>oblasto</i>	ooblast
<i>oocito</i>	oòcit
<i>oogénesis</i>	oogènesi
<i>oogonio</i>	oogoni
<i>órgano</i>	òrgan
<i>orgasmo</i>	orgasme
<i>osteoporosis</i>	osteoporosi
<i>ovario</i>	ovari
<i>ovoblasto</i>	ovoblast
<i>ovocito</i>	ovòcit

ovogénesis
ovogonio
ovulatorio –a
óvulo

pabellón
papila
papiloma
pecho
pelúcida
pelvis

penicilina
periné

período

pesario

pezón

píldora

pinza

placenta

plazo

polaquiuria

pólipo

poliuria

precoz

preñez

prepucio

progestágeno

prolapso

proteína

prueba

prurito

ovogènesi
ovogoni
ovulatori –òria
òvul

pavelló
papil·la
papil·loma
pit

pel·lúcida
pelvis

penicil·lina

perineu

període

pessari

mugró

píndola

pinça

placenta

termini

pol·laciúria

pòlip

poliúria

precoç

prenyat

prepuci

progestagen (pl –àgens)

prolapse

proteïna

prova

pruïja

<i>ptosis</i>	ptosi
<i>pubertad</i>	pubertat
<i>pujar</i>	empènyer
<i>quimioterapia</i>	quimioteràpia
<i>quirófano</i>	sala d'operacions
<i>quiste</i>	quist
<i>radioterapia</i>	radioteràpia
<i>raspado</i>	raspament
<i>rayo</i>	raig (pl raigs)
<i>reblandecimiento</i>	reblaniment
<i>recién nacido</i>	nadó
<i>rectocele (m)</i>	rectocele (f)
<i>reflejar</i>	reflectir
<i>reflejo (m)</i>	reflex (pl reflexos)
<i>reflejo -a (adj)</i>	reflex -a (adj)
<i>refractar</i>	refractar
<i>relajación, relajamiento</i>	relaxació, relaxament
<i>retortijón</i>	cargolament
<i>rodilla</i>	genoll
<i>rotura</i>	ruptura
<i>sacabocados</i>	llevabocins
<i>salpíngex</i>	salpinge
<i>segregar</i>	secretar
<i>septo</i>	septe
<i>síndrome (m)</i>	síndrome (f)
<i>sofoco</i>	fogots (pl)
<i>suprarrenal</i>	suprarenal
<i>surco</i>	solc

<i>tamaño</i>	mida, dimensió, grandària
<i>tardía</i>	tardana
<i>tejido</i>	teixit
<i>término</i>	terme
<i>testículo</i>	testicle
<i>tiroideo -a</i>	tiroidal
<i>tocólogo -a</i>	tocòleg -òloga
<i>tono</i>	to
<i>trompa</i>	trompa
 <i>ultravioleta</i>	 ultraviolat
 <i>vello</i>	 pèl
<i>vendaje</i>	embenat; embenatge
<i>verruca</i>	berruga
<i>vértice</i>	vèrtex
<i>virilización</i>	virilització
<i>vómito</i>	vòmit

APÈNDIX ANGLÈS- CATALÀ

<i>abortion</i>	avortament
<i>abortion, missed</i>	avortament diferit
<i>abortion, threatened</i>	avortament imminent
<i>adnexa</i>	annexos
<i>afterbirth</i>	deslliurament; secundines
<i>aftercoming head</i>	el cap que s'insinua (en un part)
<i>amnion</i>	amni
<i>approach</i>	abordatge
<i>at term</i>	a terme
<i>balanus</i>	gland
<i>basin</i>	pelvis
<i>battledore placenta</i>	placenta de raqueta
<i>bearing down</i>	esforç expulsiu del part
<i>beat</i>	batec
<i>bicornuate</i>	bicorne
<i>birth</i>	naixement
<i>block</i>	blocar; blocatge
<i>born</i>	néixer
<i>breech</i>	natja
<i>brim, pelvic</i>	obertura superior de la pelvis
<i>caked breast</i>	mama d'estasi, endurida
<i>cerclage</i>	cerclatge, encerclatge
<i>childbirth</i>	naixement
<i>coiling, umbilical cord</i>	circular de cordó
<i>connexion</i>	connexió

<i>crossbirth</i>	presentació transversa
<i>crowning</i>	coronament
<i>curettage</i>	curetatge, raspament
<i>delivery</i>	deslliurament
<i>denervation</i>	enervació
<i>detachment</i>	despreniment
<i>distress</i>	destret
<i>dropsy amnion</i>	amni hidròpic
<i>dysmenorrhea</i>	dismenorrea
<i>engagement</i>	encaixament (cap fetal)
<i>flooding</i>	hemorràgia uterina profusa
<i>flush</i>	fogots
<i>forelying</i>	procidència
<i>foreskin</i>	prepuci
<i>forewaters</i>	aigües anteriors
<i>graft</i>	empelt
<i>grafting</i>	trasplantació
<i>groin</i>	engonal
<i>hindwaters</i>	aigües posteriors
<i>hip</i>	maluc
<i>inlet</i>	estret superior
<i>kraurosis</i>	craurosi
<i>lie</i>	orientació (del fetus)
<i>ligation</i>	lligadura

<i>mal lie</i>	mala orientació
<i>meneses</i>	menstru
<i>midpelvic</i>	estret mitjà de la pelvis
<i>midplane</i>	pla mitjà de la pelvis
<i>miscarriage</i>	aborció
<i>nipple</i>	mugró
<i>outlet</i>	estret inferior de la pelvis
<i>oversize fetus</i>	fetus macrosòmic
<i>pain, bearing-down</i>	dolor expulsiu
<i>pelvis</i>	pelvis
<i>pill</i>	píndola
<i>planning</i>	planificació
<i>pregnancy</i>	embaràs
<i>puberty</i>	pubertat
<i>punch</i>	llevabocins
<i>rape</i>	violació
<i>scanner</i>	escàner
<i>scanning</i>	escànnig
<i>shock</i>	xoc
<i>shoulder</i>	espatlla; muscle
<i>slope</i>	descens (en un part)
<i>softening</i>	reblaniment
<i>stress</i>	estrès
<i>sunlamp</i>	làmpada de raigs ultraviolats
<i>test</i>	prova
<i>transplant</i>	trasplantament

vacuum extraction

vacuum extractor

extracció pel buit

extractor per buit, vacuoextractor

wedge

cuneiforme

AGRAÏMENTS

Amb informació, assessorament o consell han col·laborat en la redacció d'aquest recull lexicogràfic:

Maria Neus Alsina i Gibert,
Llorenç Balagueró i Lladó,
Daniel Brull i López,
Ramon Casanellas i Salvans,
Josep Sabrià i Rius,

els departaments especialitzats

d'Anestesiologia i Reanimació de l'Hospital de Sant Jaume, de Calella,
de Ginecologia i Tocolgia de l'Hospital de Sant Jaume, de Calella,
d'Obstetrícia i Ginecologia de l'Hospital Universitari de Bellvitge, de
l'Hospitalet de Llobregat,
d'Obstetrícia i Ginecologia de l'Hospital Universitari de Girona Doctor Josep
Trueta,

i, d'una manera igualment estimable, les entitats especialitzades que facilitaren material divers en resposta a la petició feta des de l'**Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears**.

De forma especial, vagi la nostra gratitud per a Ramona Casas, del Centre de Documentació Mèdica, que, quan ja era redactat aquest Recull, ens informà de l'existència del retaule del segle XVIII de la Capella de la Mare de Déu dels Colls, de Sant Llorenç de Morunys, on hi ha una Verge visiblement embarassada amb un resplendent IHS damunt de la túnica que cobreix el ventre.